

BAĞIŞLAMA İSTEKLİLİĞİ ÖLÇEĞİ'NİN UYARLAMA, GEÇERLİK VE GÜVENİLİRLİK ÇALIŞMASI

Işıl ÇOKLAR¹

Ali DÖNMEZ²

Özet

Tanımı konusunda bir görüş birliği bulunmamakla birlikte, genel olarak değerlendirildiğinde, bağışlama kişilerarası zarar/kötülük karşısında, öfke duymaktan ve intikam almaktan vazgeçme kararını içeren olumlu ve sağlıklı bir tepkidir. Görgül çalışmalar bağışlamanın durumsal etkenlerden, kişilik özelliklerinden ve zarar veren kişiyle ilişki düzeyinden etkilendiğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle, bağışlayıcılığı bir tür kişilik özelliği olarak ele alan ölçeklerin yanı sıra farklı durumlarda bağışlama eğiliminin ne düzeyde ortaya çıkacağını değerlendiren öyküsel ölçme araçları da geliştirilmiştir. **Amaç:** Bu çalışmanın amacı, oniki öyküden oluşan Bağışlama İstekliliği Ölçeği'nin (BİÖ) Türkçe'ye uyarlanıp, psikometrik özelliklerinin incelenmesidir. **Yöntem:** Araştırmanın örneklemini, Ege Üniversitesi'nde farklı bölümlerde öğrenim görmekte olan 18-26 yaş arasındaki 151 üniversite öğrencisi (81 kadın, 70 erkek) oluşturmaktadır. Ölçeğin psikometrik özellikleri iç tutarlık katsayısının ve yarı test güvenirlik katsayısının hesaplanması, açımlayıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ve dış kriter (benzer ölçekler) geçerliği yöntemleriyle incelenmiştir. **Sonuçlar:** Açımlayıcı faktör analizi sonuçları, BİÖ'nin özgün formunda olduğu gibi tek faktörlü bir yapı olduğunu ortaya koymuş, doğrulayıcı faktör analizi sonuçlarının model-veri uyum değerlerinin de iyi olduğu görülmüştür. BİÖ için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .83 olarak bulunmuştur. Dış kriter geçerliği sınılandığında, BİÖ ile BKÖ arasında .21 düzeyinde anlamlı ($p<.01$) ancak düşük düzeyde bir korelasyon olduğu saptanmıştır. **Tartışma:** Bulgular BİÖ'nin Türkiye'de bağışlama istekliliği düzeyini değerlendirmek için yeterli düzeyde geçerlik ve güvenirliğe sahip olduğunu göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Bağışlama, bağışlama istekliliği, Bağışlama İstekliliği Ölçeği, geçerlik, güvenirlik

ADAPTATION, VALIDITY AND RELIABILITY STUDY OF WILLINGNESS TO FORGIVE SCALE

Abstract

Although there is presently no consensus for a psychological definition of forgiveness, it is defined as a positive and healthy response which includes the decision to let go of anger, resentment,

¹ Öğr.Gör.Işıl ÇOKLAR, İzmir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü, isilcoklar@gmail.com

² Prof. Dr. Ali DÖNMEZ, Çankaya Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

hurt, and a desire for vengeance after a transgression. **Objective:** The aim of the study was to investigate psychometric properties of Willingness to Forgive Scale (WTFS), which is a tool aimed to measure a person's willingness to forgive. **Methods:** 151 participants between the ages 18-26 who are students in different departments of Ege University (81 female, 70 male) completed WTFS and Forgiving Personality Scale (FPS). Psychometric properties of WTFS were tested by exploratory and confirmatory factor analysis, Cronbach's Alpha value, split half reliability and concurrent validity method. **Results:** In order to determine the construct validity of WTFS, exploratory and confirmatory factor analyses were conducted. The factor analyses results showed a good fit with the structure of the original form. The Cronbach's alpha for the WTFS was .83. As concurrent validity, the correlation between WTFS and FPS was .21 ($p < .01$). **Discussion:** The psychometric properties of the Turkish version of WTFS showed a satisfactory level of reliability and validity in Turkish sample.

Keywords: Forgiveness, willingness to forgive, Willingness to Forgive Scale, validity, reliability

Giriş

Bağışlama çoğu insanın hakkında bir şeyler bildiğini düşündüğü ya da en azından hakkında birtakım güçlü örtük görüşlere sahip olduğu bir konudur. Kuramcılar, bağışlamanın tanımı konusunda bazı temel noktalarda uzlaşmaktadırlar. Genel olarak değerlendirildiğinde, bağışlama kişilerarası zarar/kötülük karşısında, öfke duymaktan (Pingleton, 1997) ve intikam almaktan vazgeçme (Hope, 1987) kararını içeren olumlu ve sağlıklı bir tepkidir (Enright, Rique ve Freedman, 1998). Bu temel varsayımların dışında, bağışlamanın evrensel bir tanımı, önemli boyutları konusunda bir görüş birliği ve hangi evrelerden oluştuğu konusunda genel bir anlayış yoktur (Younger, Pferi, Jobe ve Lawler, 2004).

Bağışlamanın ruh sağlığı ile ilişkisini ortaya koyan Enright, Rique ve Freedman (1998) diğerlerini ve kendini bağışlamanın, psikoterapinin başlangıcından beri klinik sürecin bir parçası olduğunu ve psikolojik iyi oluşla ilişkili olduğunu ileri sürmüşlerdir. Patton (2000) öfkeyi sürdürmenin psikolojik ve fiziksel tehlikeleri olduğunu ve insanları, kendilerine zarar veren kişilere ilişkin hastalıklı duygularından kurtulmak konusunda yüreklendirmek gerektiğini ileri sürmüştür. Söz konusu tehlikeler, nevroz, paranoya, hipertansiyon, suçluluk, fiziksel rahatsızlık, utanç, kinizm, dargınlık ve acıyı içermektedir (Patton, 2000).

Pek çok farklı çalışma, bağışlamanın genel ruh sağlığı, stres (Berry ve Worthington, 2001), umut, varoluşsal ve dini iyi oluşla (Rye, Loiacono, Folck, Olszewski ve ark., 2001) olumlu biçimde ilişkili olduğunu, depresyon (Brown, 2003), öfke (Berry ve Worthington, 2001; Rye ve ark., 2001) ve durumluk kaygı (Subkoviak, Enright, Wu, Gassin ve ark., 1995) ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu ortaya koymuştur.

Bir diğer çalışma yüksek düzeyde bağışlama yatkınlığının düşük depresyon düzeyini, düşük öfkeyi ve yaşamdan alınan yüksek doyumunu yordadığını (Thompson, Snyder, Hoffman, Michael ve

ark., 2005) ortaya koymuştur. Ayrıca danışmanlık programına katılan yetişkinlerin bağışlamadan yoksun olmaları ile hastalıkları içselleştirme eğilimlerinin ilişkili olduğu Mauger, Perry, Freeman ve Grove, 1992) saptanmıştır.

Psikolojik iyi oluşla ilişkisinin yanı sıra kişiler arası ilişkiler açısından doğurduğu sonuçlar dikkate alındığında, bağışlamanın yalnızca psikoterapi ya da klinik psikoloji açısından değil sosyal psikoloji ve intikam güdüsünün neden olduğu suç davranışı ve bağışlama sürecinin etkin biçimde işletilebileceği onarıcı adalet açısından da büyük önem taşıdığı düşünülmelidir.

Son yıllarda gerek sosyal psikologlar ve kişilik psikologları gerekse klinik psikologlar karmaşık bir doğası olan bağışlamanın nasıl ve hangi koşullar altında oluştuğunu, bağışlamayı yordayan psikolojik değişkenlerin ve bağışlamanın sonuçlarının neler olabileceğini araştırmak üzere görgül bir takım çalışmalar yürütmekte ve bağışlama eğilimini belirlemek üzere farklı ölçme araçları geliştirmektedirler (Berry ve Worthington, 2001; Subkoviak, Enright, Wu, Gassin ve ark., 1995; Thompson, Snyder, Hoffman, Michael ve ark., 2005; Hebl ve Enright, 1993; Al-Mabuk, Enright ve Cardis, 1995; Hargrave, Terry, James ve Sells, 1997; McCullough, Rachal, Sandage, Worthington ve ark., 1998; Worthington ve Wade, 1999; Kamat, Jones ve Raw, 2006).

DeShea (2003) tarafından geliştirilen Bağışlama İstekliliği Ölçeği (BİÖ) konuyla ilgili geliştirilmiş güvenilir bir ölçme aracı olup, bağışlama istekliliğini genel bir eğilim olarak ele almaktadır. Ölçekte her bir madde gerçekleşen olayın hemen ardından kişinin kendisine zarar veren kişiyi bağışlama konusundaki istekliliğini ölçmeyi amaçlamaktadır. Geliştirilme aşamasında 39 senaryodan oluşan ölçek, güvenilirlik ve geçerlik çalışması sırasında 19 faktör altında toplanmış, yakın ilişki kurulan kişiye ilişkin senaryolar içinden faktör yükü en yüksek olan öyküler seçilerek ölçek 12 öyküye indirilmiştir. Ölçek tek faktörlü bir yapı olarak değerlendirilmeye alınmıştır.

BİÖ toplam 12 öykü içeren ölçek beş basamaklı Likert tipi bir ölçüm aracıdır. Katılımcılardan her bir öyküyü “Bu durumu bağışlamaya ne derece istekli olurdunuz?” sorusunu yanıtlayacak biçimde puanlamaları istenmektedir. Ölçekte her bir madde 1 (Hiç istekli olmazdım) ile 5 (Tamamen istekli olurum) arasında değerlendirilmekte olup, yüksek puan bağışlama istekliliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 12, en yüksek puan ise 60’tır. Ölçeğin iç tutarlık katsayısı DeShea (2003) tarafından .91 olarak rapor edilmiştir.

Bu çalışmada BİÖ’nin Türkçe formunun İngilizce özgün ölçek ile benzer bir geçerlik ve faktör yapısına sahip olup olmadığı açılıyıcı ve doğrulayıcı faktör analizi ile, güvenilirliği ise içtutarlık katsayısı ile sınanmıştır. Ölçüt geçerliğinin sınanması amacıyla da BİÖ’nin Kamat, Jones ve Row (2006) tarafından geliştirilmiş ve Soylu (2010) tarafından Türkçe’ye uyarlanmış olan Bağışlayıcı Kişilik Ölçeği (BKÖ) ile arasındaki ilişki incelenmiştir.

Yöntem

Katılımcılar

Araştırma İzmir ilinde yaşayan ve Ege Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan 151 katılımcıyla yürütülmüştür. 70 erkek ve 81 kadın katılımcıdan oluşan örnekleme erkek katılımcıların yaş ortalamaları 21.92 (S=1.97), kadın katılımcıların yaş ortalamaları ise 22.22 (S=1.16) olarak bulunmuştur. Katılımcıların çeşitli demografik özelliklere göre dağılımları Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

	Kadın	Erkek	Toplam
Yaş			
18-20	13 (%41.9)	18 (%58.0)	31 (%20.5)
21-23	61 (%60.4)	40 (%39.6)	101(%66.9)
24-26	7 (%36.8)	12(%63.1)	19(%12.6)
Bölüm			
Sosyal Bilimler (Psikoloji-Felsefe-Coğrafya-PDR-İktisat- Uluslararası İlişkiler)	50 (%56.8)	38(%43.1)	88(%60.3)
Fen Bilimleri (Tıp-Bilgisayar Öğretmenliği-Fen Bilimleri Öğretmenliği)	31 (%49.2)	32 (%50.7)	63(%41.7)
Sınıf			
1. Sınıf	11 (%40.7)	16 (%59.2)	27(%17.8)
2. Sınıf	8 (%53.3)	7 (%46.6)	15(%9.9)
3. Sınıf	41 (%65.0)	22 (%34.9)	63(%41.7)
4. Sınıf	21 (%45.6)	25 (%54.3)	46(%30.4)
Anne Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	5 (%26.3)	14 (%73.6)	19(%12.5)
Okur yazar	5 (%45.4)	6 (%54.5)	11(%7.2)
İlkokul	30 (%55.5)	24 (%44.4)	54(%35.7)
Ortaokul	10 (%66.6)	5 (%33.3)	15(%9.9)
Lise	18 (%60.0)	12 (%40.0)	30(%19.8)

Yüksekokul-üniversite	13 (%59.0)	9 (%40.9)	22(%14.5)
Baba Eğitim Düzeyi			
Okur yazar değil	-	7 (%100.0)	7(%4.6)
Okur yazar	2 (%33.3)	4 (%66.6)	6(%3.9)
İlkokul	31 (%59.6)	21 (%40.3)	52(%34.4)
Ortaokul	11 (%50.0)	11 (%50.0)	22(%14.5)
Lise	16 (%53.3)	14 (%46.6)	30(%19.8)
Yüksekokul-üniversite	21 (%61.7)	13 (%38.2)	34(%22.5)
Gelir Düzeyi			
680 TL'den az	5(%55.5)	4(%44.4)	9(%5.9)
681-1000 TL arası	10 (%41.6)	14 (%58.3)	24(%15.8)
1001-1500 TL arası	17 (%68.0)	8 (%32.0)	25(%16.5)
1501-2000 TL arası	17 (%47.2)	19 (%52.7)	36(%23.8)
2001-2500 TL arası	10 (%50.0)	10 (%50.0)	20(%13.2)
2501-3000 TL arası	7 (%63.6)	4 (%36.3)	11(%7.2)
3001-3500 TL arası	3(%60.0)	2(%40.0)	5(%3.3)
3501-4000 TL arası	5(%50.0)	5(%50.0)	10(%6.6)
4001 TL ve üzeri	7(%63.6)	4(%36.3)	11(%7.2)

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Katılımcılara ilişkin demografik bilgileri (yaş, cinsiyet, eğitim, medeni durum, aylık gelir) almaya yönelik bir form hazırlanmıştır.

Bağışlama İstekliliği Ölçeği: DeShea (2003) tarafından geliştirilmiş, 12 kısa öyküden oluşan ve 5'li Likert tipi bir ölçüm aracı olan BİÖ'nin Türkçe'ye uyarlaması araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçeğin uyarlama çalışmasına başlandığında, öncelikle ölçekte bulunan her bir madde için birer karşılık önerilerek Türkçeye çevrilmiş, daha sonra bu çeviriler üç öğretim görevlisi (psikolog) yargıcı tarafından Türkçe çevirisi ve ilgili özelliği ölçebilme kapasitesi açısından değerlendirilmiştir. Yargıcıların üzerinde görüş birliğine vardıkları ifadeler seçilerek ölçeğin Türkçe formu hazır hale getirilmiştir. Çalışmanın amacı söz konusu ölçeğin uyarlanması, geçerlik ve güvenilirliğinin saptanması olup, ölçeğe ilişkin detaylı bilgi Bulgular bölümünde yer almaktadır.

Bağışlayıcı Kişilik Ölçeği: Kamat, Jones ve Row (2006) tarafından geliştirilen bu ölçek bağışlamayı bir kişilik boyutu olarak ele almaktadır. Toplam 33 madde içeren beş basamaklı Likert tipi bir ölçektir. Ölçek maddeleri 1 (Hiç Katılmıyorum) ile 5 (Tamamen Katılıyorum) arasında

değerlendirilmekte olup yüksek puan bağışlayıcı kişilik özelliğinin yüksek olduğuna işaret etmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 33, en yüksek puan ise 165'tir. Ölçek Soylu (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış olup, 32 madde ile hesaplanan iç tutarlık katsayısı .90, iki yarı test güvenilirlik katsayısı ise .88 bulunmuştur.

İşlem

Uygulama, İzmir'de Ege Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde öğrenim görmekte olan ve çalışmaya katılmaya gönüllü olan ve verilerin kullanılmasına izin veren 151 katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Her bir uygulama yaklaşık olarak 20-25 dakika sürmüştür.

Bulgular

Güvenirlilik

Ölçeğin güvenirliliği içtutarlılık yöntemiyle incelenmiş olup, BİÖ'nin Cronbach Alpha değerinin .83 olduğu bulunmuştur. İki yarım güvenirlilik analizine göre Guttman Split-half katsayısı .77'dir. Madde toplam puan korelasyonlarının ise .30 ila .60 arasında değiştiği görülmüştür. Madde toplam korelasyonunun yorumlanmasında değeri .30 ve üzerinde olan maddelerin ölçülecek özelliği ayırt etme açısından yeterli kabul edildiği (Büyüköztürk, 2012) göz önüne alındığında, ölçek maddelerinin toplam puan korelasyonlarının tutarlılığının yeterli olduğu görülmektedir.

Geçerlik

Yapı geçerliği

Açımlayıcı faktör analizi (AFA): BİÖ'nin özgün formunda olduğu gibi tek faktörlü yapıya uygun olup olmadığına açımlayıcı faktör analizi ile bakılmış, faktör yüklerinin .30 ve üzerinde olması yeterli görülmüştür (Büyüköztürk, 2012). Örneklemin faktör analizine uygunluğunu ortaya koymak için örneklem uygunluğu (sampling adequacy) ve Barlett Sphericity testleri yapılmıştır. Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) örneklem uygunluk katsayısı .86 ve Barlett Sphericity Testi χ^2 değeri 415.832 ($p < .001$) olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar verilerin faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir.

Yapı geçerliğini belirlemek amacıyla ölçeğe Varimax rotasyon ile temel bileşenler analizi uygulanmış, ölçeğin üç faktörlü bir yapı gösterdiği görülmüştür. Tablo 2 incelendiğinde özdeğerleri 1.00'in üzerinde üç bileşenin olduğu görülmekte, ölçeğin üç faktörlü bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Birinci bileşene ait özdeğerin ikinci ve üçüncü bileşene ait özdeğerlerden en az üç kat yüksek olması ve ikinci ve üçüncü ile daha sonrakiler arasında çok fazla bir farkın olmaması ölçeğin tek boyutlu olduğunu göstermektedir (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Ayrıca scree grafiği incelendiğinde de ölçeğin tek faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Tablodan da anlaşılacağı üzere birinci bileşene ait özdeğer 4.198 iken, ikincisinde 1.23'e, üçüncüsünde 1.11'e düştüğü görülmektedir. Birinci bileşene ait özdeğer ile ikinci bileşene ait özdeğer arasında üç katı geçen bir fark vardır, bu ölçeğin tek faktörlü bir yapı olarak değerlendirilebileceğine yönelik bir kanıt (Çokluk ve ark., 2012) olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca birinci faktöre bakıldığında bu faktörün tek

başına toplam değişkenliğin % 34.98'ini açıkladığı görülmektedir. Bu nedenle ölçeğin tek faktörlü bir yapı olarak değerlendirilebileceği kanısı oluşmuştur.

Literatür bulguları göz önüne alınarak (DeShea, 2003) açımlayıcı faktör analizi tek faktör ile yürütülmüş, ölçeğin tek faktörle varyansın %35'ini açıkladığı, maddelerin faktör yüklerinin de .39 ile .70 arasında değiştiği saptanmıştır. BİÖ maddelerinin üç faktörlü modelde ve tek faktörle yürütülen açımlayıcı faktör analizi sonucunda elde ettikleri faktör yükleri ve madde toplam puan korelasyonları Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: BİÖ Maddelerinin Tek Faktörlü ve Üç Faktörlü Modelde Aldıkları Faktör Yükleri ve Madde Toplam Puan Korelasyonları

Ölçek maddesi	Faktör Yükleri			Madde Toplam Korelasyonu
	Tek Faktörlü Model	Üç Faktörlü Model		
	1	2	3	
3. Bir arkadaşınız gelecek aya kadar sizden 200 TL borç istiyor. Kabul ediyor ve parayı veriyorsunuz. Altı hafta bekledikten sonra arkadaşınızdan borcunu ödemesini istiyorsunuz, ancak arkadaşınız ödemeyi ertelemeye devam ediyor. Beş ay geçiyor ve siz hala parayı alabilmiş değilsiniz.	.65	.65		.55
5. Birlikte olduğunuz kişi sizi, katılanları tanımadığınız bir partiye davet ediyor. Partinin yapıldığı otele buluşmayı kararlaştırıyorsunuz. Otele vardığınızda birlikte olduğunuz kişi size “Merhaba” dedikten sonra gecenin geri kalanı boyunca sizi görmezden geliyor. Sonunda, partiden ayrılıyorsunuz.	.63	.63		.53
6. İş arkadaşınız sizden işle ilgili bir istekte bulunuyor, fakat daha önemli gördüğünüz bir projenin tam ortasındasınız ve bunu ona söylüyorsunuz. İzin gününden sonra işe geldiğinizde patronunuzdan, iş arkadaşınızın işbirliği yapmadığınız ve zor bir iş arkadaşı olduğunuz için	.62	.62		.51

hakkınızda şikayette bulunduğunu öğreniyorsunuz

7. Ne zaman karşılaştınız amcanız kilonuz ile alay ediyor

(çok şişman ya da zayıf olduğunuzu söyleyerek). Ona

bunun sizi rahatsız ettiğini söylemeye çalışıyorsunuz, ancak .54 .54 .44
anlıyor ya da umursuyor gibi görünmüyor, çünkü yorumlarını sürdürüyor.

8. Erkek kardeşinizin gitarınızı ödünç almasına izin

veriyorsunuz. Bir ay sonra geri almak istediğinizde ise

kardeşiniz gitarınızı sattığını, çünkü onu artık .63 .63 .52
istememediğinizi düşündüğünü söylüyor.

9. Bir arkadaşınız birlikte bir şeyler yapmak için artık sizi

aramamaya başlıyor. Bu konuya arkadaşınızın dikkatini

çekiyorsunuz ve sizden özür diliyor. Arkasından gelen

birkaç hafta sizi yine aramıyor ve mesajlarınıza yanıt

vermiyor. Sonunda iletişim kurabildiğinizde arkadaşınıza .66 .66 .55
neler olduğunu soruyorsunuz, arkadaşınız öfkeleniyor ve bu

kadar kontrolcü olmayı kesmenizi söyleyerek size

bağırıyor.

10. Uzun süredir yakın olduğunuz bir arkadaşınız bir başka

şehre taşınıyor. Her ikinizin de memleketinizde

bulduğunuz bir tatil sırasında bu kişiyi telefonla

arıyorsunuz. Ancak arkadaşınız sizi göremeyecek kadar .68 .68 .56
meşgul olduğunu ve sizin artık onun “eski” yaşamının bir

parçası olduğunuzu söylüyor.

11. Bir arkadaşınızdan şehir dışında bulduğunuz bir hafta

süresince evinizde kalmasını istiyorsunuz. Eve

döndüğünüzde ön kapının kilitlenmemiş olduğunu ve

içeride de kimsenin bulunmadığını görüyorsunuz. Bu .70 .70 .60
konuda yüzleştüğünüzde, arkadaşınız omuzlarını silkerek hiç

bir şeyin olmadığını, niçin kazara kilitlenmemiş bir kapı

için kaygılandığınızı soruyor.

12. Mahallenizdeki bir marketten bir şeyler satın

alıyorsunuz. Kasiyer para üstünü veriyor ve dışarı

çıkıyorsunuz. Çıktıktan sonra kasiyerin 15 TL eksik .62 .62 .51
verdiğini fark ediyorsunuz. İçeri girip kasiyerden para

üstünün geri kalanını istediğinizde, kasiyer bir hata yapmış

üstünün geri kalanını istediğinizde, kasiyer bir hata yapmış

olduğunu kabul etmiyor ve size para vermeyi reddediyor.

2. İşten eve geliyorsunuz ve ev arkadaşınızı günlüğünüzü okurken yakalıyorsunuz. Arkadaşınız bir sözlük aradığını ve gerçekte günlüğünüzden pek fazla bir şey okumadığını söylüyor

.48 .71 .38

4. İki yıldır birlikte olduğunuz sevgiliniz sizden ayrılmak istediğini söylüyor ve sizinle birlikte olduğu süre boyunca başka kişilerle de birlikte olduğunu açıklıyor.

.42 .61 .33

1. Bir iş arkadaşınız olan Ahmet'e iş verimliliğini artıracak ve paradan tasarruf sağlayacak bir fikrinizden söz ediyorsunuz. Personelin bir araya geldiği bir toplantıda patronunuz bu fikirden söz ederek, onu öneren kişi olarak arkadaşınızın, yani Ahmet'in fikri için 200 TL ikramiye alacağını söylüyor.

.39 .58 .30

Açıklanan varyans (%)

34.98 34.98 9.25 1.2 34.98
8

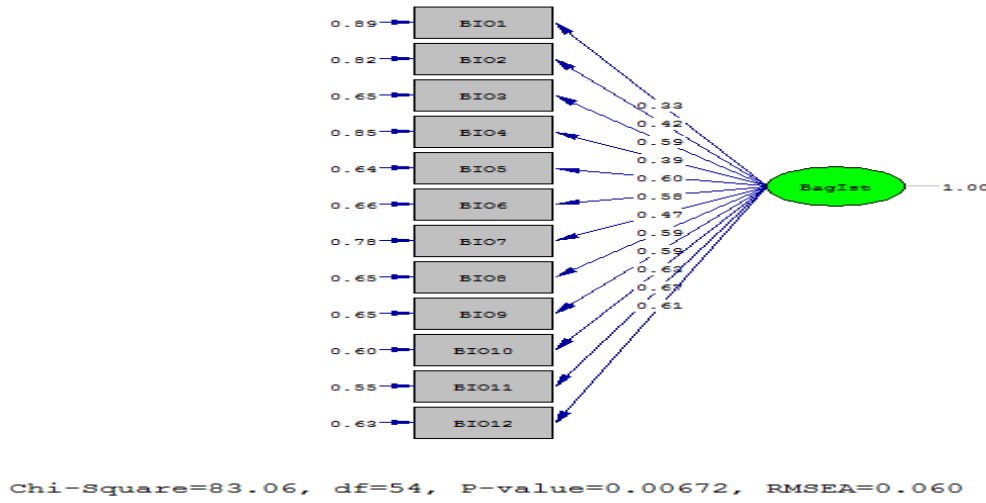
Özdeğer

4.90 4.90 1.11 1.2 4.90
3

Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA): BİÖ'nin özgün formunun faktör yapısının Türk örnekleminde doğrulanıp doğrulanmayacağını ortaya koymak üzere doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. LISREL 8.80 programıyla uygulanan Doğrulayıcı Faktör Analizi ile 151 kişilik örneklem grubundan elde edilen bulgularla ölçeğin tek faktör altında toplanıp toplanmadığı test edilmiştir. Örneklem grubundan elde edilen bulguların varyans kovaryans matrisi girdi olarak alınmış ve model maksimum olabilirlik yöntemi ile test edilmiştir. DFA'da sınanan modelin yeterliliğini ortaya koymak üzere birçok uyum indeksi kullanılmaktadır. Bu çalışmada yapılan DFA için Ki-Kare Uyum Testi (Chi-Square Goodness), İyi Uyum İndeksi (Goodness of Fit Index-GFI), Düzeltilmiş İyi Uyum İndeksi (Adjusted Goodness of Fit Index-AGFI), Karşılaştırmalı Uyum İndeksi (Comparative Fit Index-CFI), Normleştirilmiş Uyum İndeksi (Normed Fit Index-NFI), Yaklaşık Hataların Ortalama Karekökü (Root Mean Square Error of Approximation- RMSEA) uyum indeksleri incelenmiştir. GFI, CFI, NFI, ve AGFI indeksleri için kabul edilebilir uyum değeri .90 ve mükemmel uyum değeri .95 olarak kabul edilmektedir. RMSEA için ise .08 kabul edilebilir uyum, .05 mükemmel uyum değeri olarak (Çokluk ve ark., 2012) kabul edilmiştir.

Analiz sonucunda ölçek maddeleri, varsayılan model doğrultusunda tek faktör altında toplanmıştır. Gerçekleştirilen doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü model uyumunun iyi olduğu bulunmuştur ($\chi^2(54, N=151)=83.06, p<.05, GFI=.92, AGFI=.90, NFI=.92, CFI=.94, RMSEA=.06$). Bağışlama İstekliliği Ölçeği'nin geçerlik çalışması için yapılan doğrulayıcı faktör analizinden elde edilen diyagram Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. Bağışlama İstekliliği Ölçeği Doğrulayıcı Faktör Analizi'ne İlişkin Standardize Edilmiş Çözümleme Değerlerinin Diyagram Gösterimi

Model – veri uyumuna ilişkin değerlerin tamamı dikkate alındığında, kurulan modelin veriyle iyi uyum verdiği, bu nedenle ölçeğin yapısal geçerliğe sahip olduğu söylenebilir. Ölçeği oluşturan maddelerin bağışlama istekliliği örtük değişkenini ölçebildiği kabul edilebilir görülmektedir.

Dış Kriter Geçerliği

Çalışmada kullanılmak üzere uyarlanan Bağışlama İstekliliği Ölçeği'nin kriter geçerliğinin incelenmesi bakımından daha önce Kamat, Jones ve Row (2006) tarafından geliştirilen ve Soylu (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış geçerli ve güvenilir bir ölçek olan Bağışlayıcı Kişilik Ölçeği (BKÖ) uygulanmış olup iki bağışlama ölçeği arasında zayıf ancak olumlu yönde ve anlamlı düzeyde korelasyon olduğu ($r=.21, p<.01$) görülmüştür. Kamat ve arkadaşları (2006) ölçeğin karamsar olumsuzculuk (pessimistic cynicism), bağışlamanın erdemi (virtue of forgiveness), kin tutma (grudge holding), bağışlamanın algılanan sınırları (perceived limitationas of forgiveness) ve intikam (revenge) olmak üzere 5 boyutu olduğunu ve sırasıyla her bir boyutun varyansın % 28,5, % 8,1, % 7,8, % 5,4 ve % 3,9' unu açıkladığını rapor etmişlerdir. Ancak ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması yapıldığında (Soylu, 2010) üç faktörlü bir yapı gösterdiği bulunmuş, toplam puanı kullanıldığı için faktör yapısı

önemsenmemiştir. Özellikle intikam alt boyutunun farklı bir yapıyı ölçmesi nedeniyle iki ölçüm arasındaki ilişkinin beklenenden düşük çıktığı düşünülmektedir.

İki ölçek arasındaki ilişkinin zayıf olmakla birlikte anlamlı düzeyde olması iki ölçeğin benzer yapıları ölçtüğüne ilişkin bir bulgu olarak değerlendirilmiş olup, bu durum izleyen bölümde tartışılmıştır.

Tartışma

BİÖ'nin Türkiye'de bireylerin kişiler arası ilişkilerde bağışlama eğilimlerini ölçmek üzere yürütülecek görgül çalışmalarda kullanılabilecek geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğunu göstermek amacıyla yürütülmüş olan bu çalışmada, ölçek maddeleri araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiş, üç öğretim görevlisi (psikolog) yargıcı tarafından Türkçe çevirisi ve ilgili özelliği ölçebilme kapasitesi açısından değerlendirilmiştir. Yargıcıların üzerinde görüş birliğine vardıkları ifadeler seçilerek hazır hale getirilen Türkçe form ile üniversite öğrencilerinden oluşan bir örneklem grubunda çalışma yürütülmüştür.

BİÖ'nin güvenilirliği içtutarlılık yöntemiyle incelenmiş olup, Cronbach Alpha değerinin .83 olduğu, iki yarım güvenilirlik analizine göre Guttman Split-half katsayısının ise .77 olduğu bulunmuştur. Madde toplam puan korelasyonlarının ise .30 ila .60 arasında değiştiği görülmüştür. Söz konusu bulgular ölçeğin güvenilir bir ölçme aracı olduğunu ortaya koymuştur.

BİÖ'nin geçerlik çalışması sırasında ilk olarak açımlayıcı faktör analizi yapılmış, ölçeğin faktör yapısının özgün sürümden farklılaştığı görülmüş ancak özgün sürümdeki gibi tek faktörlü bir yapı olarak değerlendirilip yeniden açımlayıcı faktör analizi yapıldığında ise tek faktörlü bir yapı olarak da varyansın %35'ini açıkladığı bulunmuştur. Nitekim ölçeğin özgün formunun geliştirilme aşamasında da üç faktörden ilkinin baskın olduğunu ve varyansın %39'unu açıkladığını bulan araştırmacı, ölçeğin tek faktörlü bir yapı olarak değerlendirilmesinin uygun olacağı kararını vermiştir. Tek faktöre zorlanarak yürütülen açımlayıcı faktör analizi sonrasında LISREL 8.80 programıyla Doğrulayıcı Faktör Analizi uygulanmış, ölçeğin tek faktör altında toplanıp toplanmadığı test edilmiş, sonuçlar model veri uyum değerlerinin iyi olduğunu ortaya koymuştur.

BİÖ'nin ölçüt bağımlı geçerliğini sınamak amacıyla kullanılmış olan BKÖ ile anlamlı ve pozitif yönde korelasyon gösterdiği, ancak söz konusu ilişkinin zayıf düzeyde olduğu bulunmuştur. Bulgular bölümünde de ifade edildiği üzere BKÖ'nin Türkçe formunun faktör yapısının özgün formdan farklılık göstermesi ve toplam puan alınarak kullanılması sebebiyle farklı alt boyutları ölçen maddelerin (intikam, kin tutma) iki ölçek arasındaki ilişki düzeyinin beklenenden düşük olmasına neden olmuş olabileceği düşünülmektedir. Ayrıca BİÖ'nün öyküsel bir test olması ve kişisel deneyimleri yansıtmış olması nedeniyle bağışlamayı bir tür kişilik özelliği olarak ölçen yapılandırılmış bir ölçek olan BKÖ'nden (Kamat ve ark., 2006) farklı biçimde işlemiş olması olasıdır. Yine de ilişkinin anlamlılığı olumlu bir bulgu olarak değerlendirilmiştir. Nitekim bağışlamanın ölçümü

konusunda “altın bir standart” bulunmadığını belirten Orcutt (2006) bağışlamayı ölçen araçları eğilimsel ve olaya özgü olmak üzere sınıflamış, her iki ölçme biçimin de güçlülük ve zayıflıkları olduğunu ifade etmiştir. Brown (2003) ise senaryo temelli ölçeklerin bağışlamayı ölçme konusunda sıklıkla kullanıldığına vurgu yaparak, bu tür ölçümlerin bir kişinin bağışlamaya ne kadar değer yüklediğini ve kendisinin de bağışlanma yönündeki beklentilerini yansıttığını ifade etmiştir. Senaryo temelli bir ölçek olan BİÖ'nin de olaya özgü ölçümler olsa da birden fazla konuda öyküye sahip olmasının genel bir bağışlama eğilimini yansıtabileceği düşünülebilir.

Sonuç olarak, tüm bulgular bir arada değerlendirildiğinde BİÖ'nin geçerlik ve güvenilirlik değerlerinin tatmin edici olduğu görülmektedir.

Araştırmanın en önemli sınırlılığı katılımcıların üniversite öğrencilerinden oluşması, bu nedenle de eğitim ve yaş açısından çeşitlilik gösteren bir önekleme çalışılmamış olmasıdır. Bu sınırlılık elde edilen sonucun genellenebilirliği açısından olumsuz bir nitelik oluşturmaktadır. Gelecekte yapılacak çalışmalarda farklı yaş, eğitim, meslek gruplarından katılımcıların dâhil olduğu daha geniş örneklemelerle çalışılması, ölçeğin psikometrik özelliğine ilişkin destek oluşturabilir. Bir diğer sınırlılık ise ölçekte oniki farklı öykünün bulunması ve bağışlamayı bir eğilim olarak ölçerken kişilerin geçmiş yaşantılarının verdikleri yanıtlar üzerindeki etkisinin kontrol edilememesidir. Ancak öyküler okunurken mağdurla özdeşim kurma olanağı sağlayan bu durum aynı zamanda ölçeğin güçlü yanı olarak da değerlendirilebilir.

Bağışlamayı bir eğilim olarak ele alan ve öyküsel bir test olan BİÖ'nin bağışlama eğilimini ölçmek üzere Türkiye'de kullanılabilecek bir ölçüm aracı olduğu ortaya konmuştur, ölçek farklı yapılar ile bağışlama arasındaki ilişkilerin inceleneceği araştırmalar için yarar sağlayacaktır. Gerek ruh sağlığı ile ilişkisi, gerek onarıcı adalet açısından taşıdığı önem, gerekse kişiler ve gruplar arası ilişkilerdeki rolü dikkate alındığında bağışlama olgusunun hem klinik önekleme yürütülecek çalışmalar hem de sosyal psikoloji araştırmalarına katkıda bulunacağı, BİÖ'nin de ülkemizde yürütülecek çalışmalarda kullanılabilecek geçerli, güvenilir ve pratik bir ölçme aracı olduğu düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Al-Mabuk, R. H., Enright, R. D. ve Cardis, P. A. (1995). Forgiveness education with parentally love-deprived late adolescents. *Journal of Moral Education*, 24(4), 427-444.
- Berry, J. W. ve Worthington Jr, E. L. (2001). Forgivingness, relationship quality, stress while imagining relationship events, and physical and mental health. *Journal of Counseling Psychology*, 48(4), 447.
- Brown, R. P. (2003). Measuring individual differences in the tendency to forgive: Construct validity and links with depression. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 759-771.
- Büyüköztürk, Ş. (2012). Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı. Ankara: Pegem Akademi.
- Çokluk Ö., Şekercioğlu G., Büyüköztürk (2012). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik: SPSS ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Pegem Yayınevi.
- DeShea, L. (2003). A Scenario-Based Scale of Willingness to Forgive. *Individual Differences Research*.
- Enright, R.D., Rique, J. ve Freedman, S.R. (1998). The psychology of interpersonal forgiveness. In R.D. Enright and J. North (Eds.), *Exploring Forgiveness* (pp. 46-62). Madison, WI: The University of Wisconsin Press.
- Hargrave, T. D., James, N. S. (1997) "The development of a forgiveness scale." *Journal of Marital and Family Therapy* 23 (1) 41-62.
- Hebl, J. ve Enright, R. D. (1993). Forgiveness as a psychotherapeutic goal with elderly females. *Psychotherapy: Theory, Research, Practice, Training*, 30(4), 658.
- Hope, D. (1987). The healing paradox of forgiveness. *Psychotherapy*, 24(2), 240-244.
- Kamat, V. I., Jones, W. H., & Row, K. L. (2006). Assessing Forgiveness as a Dimension of Personality. *Individual Differences Research*.
- Mauger, P. A., Perry, J. E., Freeman, T., & Grove, D. C. (1992). The measurement of forgiveness: Preliminary research. *Journal of Psychology and Christianity*.
- McCullough, M. E., Rachal, K. C., Sandage, S. J., Worthington, E. L., Brown, S. W. ve Hight, T. L. (1998). Interpersonal forgiving in close relationships: II. Theoretical elaboration and measurement. *Journal of Personality and Social Psychology*, 75, 1586-1603.
- Orcutt, H. K. (2006). The prospective relationship of interpersonal forgiveness and psychological distress symptoms among college women. *Journal of Counseling Psychology*, 53(3), 350.
- Patton, J. (2000). Forgiveness in pastoral care and counseling. *Forgiveness: Theory, research, and practice*, 281-298.
- Pingleton, J. P. (1997). Why we don't forgive: A biblical and object relations theoretical model for understanding failures in the forgiveness process. *Journal of Psychology and Theology*, 25, 403-413

- Rye, M. S., Loiacono, D. M., Folck, C. D., Olszewski, B. T., Heim, T. A. ve Madia, B. P. (2001). Evaluation of the psychometric properties of two forgiveness scales. *Current Psychology*, 20(3), 260-277.
- Soylu, B. (2010). Psikolojik ve sosyal dışlanma ile sosyal reddedilme kavramları arasındaki farklılıkların saldırganlık temelinde incelenmesi: Cinsiyet, bağışlayıcı kişilik ve negatif duygulanımın rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Subkoviak, M. J., Enright, R. D., Wu, C. R., Gassin, E. A., Freedman, S., Olson, L. M. ve Sarinopoulos, I. (1995). Measuring interpersonal forgiveness in late adolescence and middle adulthood. *Journal of Adolescence*, 18(6), 641-655.
- Thompson, L. Y., Snyder, C. R., Hoffman, L., Michael, S. T., Rasmussen, H. N. ve Billings, L. S. (2005). Dispositional forgiveness of self, others, and situations. *Journal of Personality*, 73, 313-359.
- Worthington Jr, E. L., & Wade, N. G. (1999). The psychology of unforgiveness and forgiveness and implications for clinical practice. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 18(4), 385-418.
- Younger, J.W., Piferi, R.L., Jobe, R.L. ve Lawler, K.A. (2004). Dimensions of forgiveness: The views of laypersons. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(6), 837-855.